

საქართველოს უზენაესი სასამართლო

SUPREME COURT OF GEORGIA

მ ა რ თ ლ მ ს ა ჯ უ ლ ე ბ ა

JUSTICE

2

2008

თამარ ჩიტოშვილი

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თსუ
ასოცირებული პროფესორი

ქონის უსაყიდლოდ განაკრება, როგორც უსაფუძვლოდ გამდიდრების საფუძველი.

კანონისმიერი სამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ინსტიტუტის, ერთ-ერთი ძირითადი სახე უსაფუძვლო გამდიდრებაა. რა არის უსაფუძვლო გამდიდრება, როგორია მისი წარმოშობის ძირითადი საფუძვლები და რა თავისებურებებით ხასიათდება მისგან წარმოშობილი ვალდებულებანი, როგორია სამართლებრივი შედეგები და პასუხისმგებლობა – ეს ის კითხვებია. რომელიც ჩნდება აღნიშნულ ურთიერთობასთან მიმართებით და მისგან წარმოშობილი საკითხები გარკვეულ მეცნიერულ კვლევას საჭიროებს. საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ აღნიშნული სამართლებრივი ინსტიტუტის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა მეტად მწირია, ეს კი ხელს უწყობს იმ პრობლემების დაგროვებას, რომელიც მკვეთრად აისახება უსაფუძვლო გამდიდრებით წარმოშობილი ურთიერთობების რეგულირებისას.

როგორც საქართველოს, ისე, უმეტესი ქვეყნების კანონმდებლობა ძირითადად იძლევა უსაფუძვლო გამდიდრებით წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების წესსა და საფუძვლებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 976-ე მუხლის თანახმად:

„1. პირს, რომელმაც სხვას ვალდებულების შესასრულებლად რაიმე გადასცა, შეუძლია მოსთხოვოს ვითომ კრედიტორს (მიმღებს) მისი უკან დაბრუნება, თუ: ა. ვალდებულება გარიგების ბათილობის ან სხვა საფუძვლის გამო არ არსებობს, არ წარმოიშობა, ან შეწყდა შემდგომში; ბ. ვალდებულების საწინააღმდეგოდ ისეთი შესაგებელი იქნა წარდგენილი, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში გამორიცხულია მოთხოვნის წარდგენა.

2. უკან დაბრუნების მოთხოვნა გამორიცხულია, თუ:

ა. შესრულება შეესაბამება ზნეობრივ მოვალეობებს, ან

ბ. გავიდა ხანდაზმულობის ვადა, ან

გ. მიმღებს შეეძლო ევარაუდა, რომ შემსრულებელს სურდა გადაცემა, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა ამ მუხლის პირველი ნაწილის პირობები, ანდა, დ. მოთხოვნა დაბრუნების თაობაზე ბათილი სავალო ხელშეკრულების შესრულებისას ეწინააღმდეგება ბათილობის შესახებ ნორმათა დაცვის ფუნქციას.“

არც აღნიშნული და არც სპეციალური ნორმები შეიცავს უსაფუძვლო გამდიდრების ცნებას. აღნიშნულ ნორმაში მითითებულია პირის მიერ სარგებლის მიღების საფუძვლების არასრული ჩამონათვალი, რაც მხოლოდ ამა თუ იმ პირის მოქმედების შედეგად სარგებლის მიღებაში აისახება. ამასთან, ეს მოქმედება გამოწვეულია პირის მიერ ვალდებულების შესრულების ვარუდით, ანუ მცდარი წარმოდგენაა ვალდებულების არსებობის შესახებ.

სამოქალაქო კოდექსის 991-ე მუხლის თანახმად: „პირი, რომელიც სხვა პირის ხარჯზე უსაფუძვლოდ გამდიდრდა სხვა საშუალებითაც, გარდა იმისა, რაც გათვალისწინებულია ამ თავში, მოვალეა, დაუბრუნოს მას მიღებული“. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ პირის უსაფუძვლოდ გამდიდრება შეიძლება მოხდეს, ასევე, სრულიად სხვა პირის ქმედებით

და არა იმ პირისა, რომლის კუთვნილი ქონების ხარჯზეც მოხდა უსაფუძვლოდ გამდიდრება. აგრეთვე, უსაფუძვლოდ გამდიდრების საფუძველი შეიძლება იყოს დაუძლეველი ძალაც.

სამართლის ზოგადი პრინციპებიდან გამომდინარე, პირის მიერ სარგებლის მიღება შეიძლება მოხდეს მხოლოდ სამართლებრივი საფუძველით, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც სახელშეკრულებო, ისე არასახელშეკრულებო (კანონისმიერი). სარგებლის მიღების უფრო გავრცელებულ სახეს სახელშეკრულებო საფუძველი წარმოადგენს, თუმცა პრაქტიკაში ხშირადია სამართლებრივი საფუძველის გარეშე სარგებლის მიღების შემთხვევები. ასეთი სახით მიღებული სარგებელი ექვემდებარება დაბრუნებას და ემისგან გამომდინარე ურთიერთობების რეგულირება ზოგად ნორმებთან ერთად ხდება სამართლის სპეციალური, ანუ უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებით.

უსაფუძვლო გამდიდრების ძირითადი თავისებურებებია:

ა) სარგებლის მიღება;

უსაფუძვლო გამდიდრების დროს სარგებელი მიიღება ორი სახით: სხვისი ქონების ხარჯზე პირადი ქონების გაზრდით, ან დაზოგვით;

ბ) სარგებლის მიღება ხდება სამართლებრივი საფუძველის გარეშე.

უსაფუძვლოდ სარგებლის მიღება შეიძლება მოხდეს როგორც სუბიექტთა ნებით, ისე, მათი ნებისაგან დამოუკიდებლად. თუ უსაფუძვლო გამდიდრება ემყარება მხარეთა, ან მხარის ნებას, როგორც შემსრულებლის ისე მიმღების მხრიდან, მაშინ უფრო მეტი შესაძლებლობა არსებობს იმისა, რომ ადგილი ჰქონდეს პირის (პირთა) მართლსაწინააღმდეგო ბრალეულ ქცევა, რაც თავისთავად სამართლებრივ შედეგებზეც აისახება.

უსაფუძვლო გამდიდრების დროს სარგებლის მიღება ხდება სამართლებრივი საფუძველის გარეშე, ხოლო, მისი დაბრუნების ვალდებულებას კი განაპირობებს მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი.

უსაფუძვლოდ მიღებული სარგებლის დაბრუნების ვალდებულების აღსრულება სხვადასხვა გარემოებებით არის განპირობებულ. იმისათვის, რომ მოსარჩელის მოთხოვნა დაკმაყოფილდეს და მის მოთხოვნას ჰქონდეს სამართლებრივი საფუძველი, უნდა არსებობდეს შემდეგი ძირითადი გარემოებები:

1. მოპასუხეს მიღებული უნდა ჰქონდეს მოგება, სარგებელი;

2. მოპასუხის მიერ სარგებელი მიღებული უნდა იყოს უსაფუძვლოდ, მოსარჩელის ხარჯზე, ე.ი. მოსარჩელის მოქმედების შედეგად, ან მისი ქონების ხარჯზე.

სარგებლის მიღების უსაფუძველობა შეიძლება შემდეგნაირად წარმოგვიდგეს:

– მიმღებს სარგებელი გადაეცა ნაგულისხმევი ხელშეკრულების (კვაზიხელშეკრულების) საფუძველზე. ასეთია ხელშეკრულება, რომელიც დაიდო, თუმცა ბათილია, აგრეთვე, ხელშეკრულება, რომელიც შემსრულებლის ვარაუდით არსებობს, მაგრამ იგი არ წარმოშობილა, არ ითვლება დადებულად;

– მიმღებმა შესრულება მიიღო იმ პირისაგან ვისაც ეს არ ევალებოდა, ანუ, შემსრულებელი ვარაუდობდა, რომ კანონით მას ევალებოდა მისი შესრულება, თუმცა, სხვა იყო ამ შესრულებაზე ვალდებული – მცდარი ვარაუდი შესრულებაზე;

– პირმა სარგებელი მიიღო ხელშეკრულების არაჯეროვანი შესრულების შედეგად, მაგალითად, მიწოდების ხელშეკრულების საფუძველზე ნაცვლად ერთი ტონისა მიმღებს მიეწოდა ორი ტონა ნედლეული;

– უსაფუძვლოდ სარგებლის მიღება შეიძლება მოხდეს დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულებით – როდესაც, ვალდებული პირის მიერ არ ხდება იმ ხარჯების გადახდა, რომელიც გასწია მოსარჩელემ – შემსრულებელმა.

– როდესაც პირის მიერ უმართებულო შესრულება ხდება მუქარით, იძულებით და ა. შ.;
 – სოლიდარული ვალდებულების დროს, როდესაც ერთ-ერთი მოვალე გადაიხდის და შემდეგ რეგრესის წესით გადახდაზე სხვა მოვალეები უარს იტყვიან.

როგორც აღნიშნულიდან იკვეთება, სარგებლის მიღების უსაფუძვლობა ხშირად არამართლზომიერ ქცევაში აისახება და მოიცავს დელიქტის ნიშნებს, დელიქტის დროს პირდაპირ დგება ზიანი და იგი უდავოდ ანაზღაურებადია, შესაბამისად, არსებობს ბრალიც.

როდესაც პირი ბრალეული, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით აყენებს სხვას ზიანს და, ამასთან ერთად თვითონ უსაფუძვლოდ იღებს სარგებელს (ნამატს, მოგებას), ამ შემთხვევაში, ასევე არსებობს დელიქტური ურთიერთობა, ანუ მიყენებული ზიანი. ე.ი. არსებობს შერეული ფორმა – უსაფუძვლო გამდიდრების, ისე, დელიქტური ვალდებულების ერთობლივად არსებული ინსტიტუტი. ასეთ შემთხვევაში მოპასუხე აბრუნებს როგორც უსაფუძვლოდ მიღებულ სარგებელს, ასევე, მოსარჩელეს (დაზარალებულს) უნდა აუნაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც ამ უკანასკნელმა განიცადა მოპასუხის არამართლზომიერი ქცევის შედეგად. ზიანში კი იგულისხმევა როგორც რეალური, ისე, მიუღებელი შემოსავალი.

ზემოაღნიშნულ მახასიათებლებს მოიცავს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 982-ე მუხლი, რომლის თანახმად:

„1. პირი, რომელიც ხელყოფს მეორე პირის სამართლებრივ სიკეთეს მისი თანხმობის გარეშე განკარგვის, დაზარაჯვის, სარგებლობის, შეერთების, შერევის, გადამუშავების ან სხვა საშუალებით, მოვალეა აუნაზღაუროს უფლებამოსილ პირს მიყენებული ზიანი.

2. ბათილი განკარგვის შემთხვევაში უფლებამოსილ პირს შეუძლია ხელმყოფისაგან მოითხოვოს დაუყოვნებლივი ანაზღაურება“.

ამდენად, უსაფუძვლო გამდიდრება გულისხმობს სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე მიღებულ სარგებელს, ანუ პირის ქონების გაზრდას, ან დაზოგვას სხვისი ქონების ხარჯზე, რომელიც ეფუძნება პირთა მართლზომიერ, ან არამართლზომიერ ქცევას, ან ეს შეიძლება გამოწვეულ იქნეს დაუძლეველი ძალის შედეგად.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მოცემული უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმათა უმრავლესობა, შინაარსობრივი თვალსაზრისით, ბუნდოვანია და მათი პრაქტიკაში განხორციელება ხშირად გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, რაც ჰქმნის მათი ხელახალი რედაქტირებისა და გადამუშავების აუცილებლობას. ამ მხრივ უფრო მეტად საყურადღებოა 978-ე მუხლის 4-ე პუნქტი, ასევე, 988-ე, 989-ე და 990-ე მუხლები.

ამჯერად ყურადღებას შევაჩერებთ და დეტალურად განვიხილავთ 990-ე მუხლს, რომელიც ეხება ქონების უსასყიდლოდ გადაცემას როგორც უსაფუძვლოდ გამდიდრების მომენტს, კერძოდ:

„1. თუ არაუფლებამოსილი პირი რაიმე საგანს უსასყიდლოდ განკარგავს და ეს განკარგვა ნამდვილია უფლებამოსილი პირის მიმართ, მაშინ, ის პირი რომელმაც ამ განკარგვის შედეგად უშუალო სამართლებრივი სარგებელი მიიღო, მოვალეა მიღებული გადასცეს უფლებამოსილ პირს.

2. ბრალის არსებობის შემთხვევაში შესაბამისად გამოიყენება ასევე 984-ე და 985-ე მუხლის მოთხოვნები.“

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული ნორმის პირველი პუნქტი შინაარსობრივი თვალსაზრისით ბუნდოვანია. განსაკუთრებულ დაზუსტებას საჭიროებს გამოთქმა: „განკარგვა ნამდვილია უფლებამოსილი პირის მიმართ“. აღნიშნულ შემთხვევაში დასადგენია, თუ არაუფლებამოსილი

პირის მიერ ქონების განკარგვა რომელი პირის მიმართ ითვლება ნამდვილად და ვინ არის ეს „უფლებამოსილი პირი“:

– პირი, რომელმაც უსასყიდლოდ განკარგა ქონება, თუმცა, მას არ ჰქონდა ამ ქონების გასხვისების უფლება;

– პირი, რომელსაც გადასცეს ეს ქონება, თუ

– პირი, რომელსაც უშუალოდ გააჩნდა უფლება იმ ქონებაზე, რომელიც არაუფლებამოსილმა პირმა უსასყიდლოდ განკარგა.

ზემოაღნიშნულის დასადგენად მუხლის კომენტირება უნდა მოხდეს ზოგადი პრინციპების საფუძველზე. დავიწყოთ იქიდან, რომ საგნის უსასყიდლოდ (გადაცემა) განკარგვა პირის მიერ შეიძლება მოხდეს როგორც ვალდებულების შესრულების მიზნით (ჩუქების დაპირება), ისე, ვალდებულების არ არსებობის შემთხვევაშიც (ჩვეულებრივი ჩუქება). სხვა სახის ვალდებულების შესასრულებლად ქონების განკარგვა არ გულისხმობს „უსასყიდლოდ გადაცემას“ (მაგალითად, მიწოდების ვალდებულება, გაცვლის და სხვა). ამდენად, აღნიშნული ნორმიდან გამომდინარე არაუფლებამოსილი პირის ქმედება უნდა გულისხმობდეს სხვისი ქონების გაჩუქებას, ან ჩუქების დაპირებით გამოწვეული პირადი ვალდებულების სხვისი ქონებით შესრულებას.

ნებისმიერ შემთხვევაში, თუ პირი უსასყიდლოდ გადასცემს სხვას ქონებას, რომლის გასხვისების უფლებაც მას არ ჰქონდა, ეს ნიშნავს, რომ ქონების გადაცემა მოხდა უსაფუძვლოდ, ბათილი გარიგების საფუძველზე. იმისათვის, რომ დადგინდეს თუ რა სამართლებრივი შედეგები შეიძლება დადგეს ასეთ შემთხვევაში, საჭიროა დაზუსტდეს ზოგიერთი არსებითი დეტალი კერძოდ:

1. დაზუსტდეს არაუფლებამოსილი პირის მიერ ქონების გადაცემის საფუძველი, ანუ, უნდა დადგინდეს, სხვისი ქონების განკარგვა მოხდა ჩუქების დაპირების შესრულების მიზნით, თუ ეს იყო ჩვეულებრივი ჩუქება;

2. როგორი ქონების გადაცემა მოხდა – გვაროვნული თუ ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრულის;

3. ნაჩუქარი ქონებისადმი მიძღების დამოკიდებულების კეთილსინდისიერება;

4. ვინ მიიღო სარგებელი ქონების განკარგვით: განმკარგველმა თუ მიძღებმა;

5. არსებობს თუ არა ქონება იმავე სახით, რა სახითაც მოხდა მისი გადაცემა და სხვა.

აღნიშნული საკითხების დაზუსტებით შესაძლებელი იქნება იმის გარკვევა. ეს არის თუ არა უსაფუძვლო გამდიდრება და, შესაბამისად, როგორი სამართლებრივი შედეგი უნდა დადგეს. ააქვე განვმარტავთ, რომ სამართლის ზოგადი პრინციპებიდან გამომდინარე, თუ არაუფლებამოსილი პირი განკარგავს (გაჩუქებს) ქონებას, რომლის განკარგვის უფლებაც მას არ ჰქონდა, მაშინ ასეთი განკარგვა იქნება ბათილი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 59-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად: „ბათილია კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული აუცილებელი ფორმის დაუცველად დადებული გარიგება, ასევე, ნებართვის გარეშე დადებული გარიგება, თუ ამ გარიგებისათვის საჭიროა ნებართვა“. ბათილი გარიგების შემთხვევაში კი უნდა მოხდეს რესტიტუცია და დადგეს შესაბამისი სამართლებრივი შედეგები, რაც უკავშირდება შესაბამის სამოქალაქო სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ამდენად, თუ არაუფლებამოსილი პირი უსასყიდლოდ განკარგავს რაიმე ქონებას და ეს ქონება არის გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული, მაშინ 59-ე ნორმის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ეს განკარგვა (ჩუქება) იქნება ბათილი. 976-ე მუხლის შესაბამისად კი, ბათილი გარიგება არის მიძღებისაგან როგორც უსაფუძვლოდ მიღებულის უკან გამოთხოვის

საფუძველი. აღნიშნულ შემთხვევაში დასაჩუქრებული არის პირი, რომელმაც უსაფუძვლოდ მიიღო (გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული) ქონება და, შესაბამისად, სარგებელიც. 990-ე მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე კი დასაჩუქრებული არის ვალდებული, დაუბრუნოს უფლებამოსილ პირს უსაფუძვლოდ მიღებული სარგებელი. უფლებამოსილ პირად კი იგულისხმება ის პირი, რომელსაც გააჩნია უფლება არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსაფუძვლოდ გადაცემულ ქონებაზე.

განვიხილოთ ის შემთხვევა და გარემოებები, რომლის მიხედვითაც არაუფლებამოსილი პირის მიერ უსასყიდლოდ განკარგვა ნამდვილი იქნება დასაჩუქრებულის მიმართ, ხოლო გამჩუქებელს, ანუ არაუფლებამოსილ პირს, ზოგადი ნორმებიდან გამომდინარე, დაუკისრება პასუხისმგებლობა უფლებამოსილი, ანუ ქონებაზე უფლების მქონე პირის მიმართ (დაუბრუნოს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონება, ან ურთიერთშეთანხმებით მოახდინოს მისი კომპენსაცია და ა.შ.).

თუ პირი თავისი ვალდებულების (ჩუქების დაპირება) შესასრულებლად გადასცემს მესამე პირს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონებას, რომლის გასხვისების უფლებაც მას არ ჰქონდა, მაშინ ეს უკანასკნელი ვალდებულია, დაუბრუნოს უფლებამოსილ პირს ის სარგებელი, რომელიც მან უსაფუძვლოდ მიიღო სხვისი ქონების მესამე პირისთვის გადაცემის ხარჯზე.

ამდენად, უსაფუძვლო გამდიდრებად არ ჩაითვლება მომენტი იმ პირისათვის რომელიც, ჩუქების დაპირების საფუძველზე საჩუქრად იღებს მოძრავ და, ამავე დროს, გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, ამასთან, გამჩუქებელი არის არაუფლებამოსილი პირი, ხოლო დასაჩუქრებული პირის დამოკიდებულება ჩუქებისადმი კეთილსინდისიერია. აღნიშნული გარემოებების შემთხვევაში დასაჩუქრებულისაგან არ მოხდება ნაჩუქრი ქონებისა და ამ ქონებით მიღებული სარგებლის გამოთხოვა, რაც იმით არის განპირობებული, რომ კეთილსინდისიერ შემძენს გარკვეული გარემოებების არსებობის შემთხვევაში კანონი უნარჩუნებს მფლობელისაგან სასყიდლით ან უსასყიდლოდ გადაცემულ ქონებაზე საკუთრების უფლებას. შემძენის კეთილსინდისიერება განმარტებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 187-ე მუხლით, რომლის თანახმად, შემძენი კეთილსინდისიერად ითვლება იმ შემთხვევაში, თუკი იგი დარწმუნებულია, რომ ნივთი შეიძინა იმ პირისაგან, ვისაც ჰქონდა მისი გასხვისების უფლება. ნორმის მეორე პუნქტი კი მიუთითებს იმ გარემოებებზე, რომლის გამოც პირი ვერ ჩაითვლება კეთილსინდისიერ შემძენად, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ კითხვის ნიშნის ქვეშ უნდა დადგეს (ან დგება) შეძენის ფაქტის მიმართ თვით შემძენის დამოკიდებულების კეთილსინდისიერება, არამედ გარკვეული გარემოებების არსებობის შემთხვევაში კეთილსინდისიერ შემძენს ეკარგება გადაცემულ მოძრავ ქონებაზე მესაკუთრედ გახდომის უფლება. ასეთს მიეკუთვნება შემდეგი გარემოებები: ნამდვილი მესაკუთრის მფლობელობიდან მოძრავი ნივთის გამოსვლის ნებითი მომენტის განსაზღვრა, ანუ, თუ კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ შეძენილი მოძრავი ნივთი მესაკუთრის მფლობელობიდან გამოვიდა მისი ნების გარეშე, ე. ი. მოპარეს, დაკარგა და ა. შ. მაშინ კეთილსინდისიერების მიუხედავად, შემძენი ვერ გახდება მისი მესაკუთრე და იგი ვალდებულია, ნივთი დაუბრუნოს ნამდვილ მესაკუთრეს, თუმცა ასეთ შემთხვევაში დგება რესტიტუციის საკითხი.

შემდეგი საყურადღებო გარემოებაა შეძენის სასყიდლიანობა, ანუ, თუ შემძენი კეთილსინდისიერია, მაგრამ ნივთის შეძენა მოხდა უსასყიდლოდ, ამ შემთხვევაშიც შემძენი მაინც ვერ მოიპოვებს მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლებას.

კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ უსასყიდლოდ შეძენილ მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების შეძენის მომენტი შეიძლება იქცეს მსჯელობის საგნად, თუკი შეძენილი მიეკუთვნება

გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, მაგალითად, თუ არაუფლებამოსილი პირი სხვას უსასყიდლოდ გადასცემს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, მაშინ კეთილსინდისიერი შემძენი შეიძენს მასზე საკუთრების უფლებას და, შესაბამისად, არ მოხდება შეძენილი ქონების მისგან გამოთხოვა, თუკი აშკარაა, რომ ქონებაზე არაუფლებამოსილმა პირმა ჩუქების დაპირების საფუძველზე, ნაკისრი ვალდებულების შესრულების მიზნით, თავისი ქონების ნაცვლად გააჩუქა სხვისი კუთვნილი ქონება და დაზოგა თავისი, ასეთ შემთხვევაში კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონების უსასყიდლოდ მიღების ფაქტი არ შეიძლება მივიჩნიოთ უსაფუძვლოდ გამდიდრებად და, შესაბამისად, მიმღებს დაეკისროს მიღებულის დაბრუნების მოვალეობა. ამდენად, თუ არაუფლებამოსილი პირი თავისი ვალდებულების შესრულების მიზნით ნებართვის გარეშე განკარგავს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, მაშინ ეს იქნება ბათილი გარიგება. ამ შემთხვევაში არაუფლებამოსილი პირის მიერ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონების გაჩუქების (უსასყიდლოდ გადაცემის) ფაქტი ჩაითვლება მისთვის უსაფუძვლოდ გამდიდრებად. ვინაიდან ბათილი გარიგების საფუძველზე სარგებელს იღებს პირი, რომელიც სხვისი ქონების ხარჯზე ასრულებს თავის ვალდებულებებს, მაშინ ასეთი პირი ვალდებული იქნება, უფლებამოსილ პირს (ქონების მესაკუთრეს) დაუბრუნოს ის სარგებელი რომელიც თავისი ქონების უსაფუძვლოდ დაზოგვის შედეგად მიიღო. მაგალითად: გ-მ ჩუქების დაპირების შესრულების მიზნით ლ-ს გადასცა ერთი ტონა სამშენებლო მასალა (ცემენტი), რომელიც საკუთრების უფლებით ეკუთვნოდა დ-ს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სარგებელი მიიღო როგორც ლ-მ, როგორც კეთილსინდისიერმა შემძენმა, სარგებელი მიიღო, აგრეთვე, გ-მ, როგორც კონკრეტულ სამშენებლო მასალის გასხვისებზე არაუფლებამოსილმა პირმა. აღნიშნულ შემთხვევაში გ. არის ვალდებული, დაუბრუნოს დ-ს ის სარგებელი, რომელიც მან მიიღო თავისი ქონების (სხვისი ქონების ხარჯზე) უსაფუძვლოდ დაზოგვის შედეგად.

კონკრეტულ შემთხვევას თან ახლავს ის გარემოება (კეთილსინდისიერი შემძენის მიერ ქონების უსასყიდლოდ მიღება), რომელიც შეიძლება გახდეს კეთილსინდისიერი შემძენისაგან შეძენილი ქონების გამოთხოვისა და მესაკუთრისათვის მისი გადაცემის საფუძველი. შემძენისაგან (დასაჩუქრებულისაგან) ამ სამშენებლო მასალის გამოთხოვა სავინდიკაციო სარჩელით მოხდება მხოლოდ შემდეგი გარემოებების არსებობისას:

1. თუკი დასაჩუქრებულისათვის გადაცემული სამშენებლო მასალა ისევ იმ სახით არსებობს და არ არის ჯერ კიდევ გახარჯული;
2. თუ აღნიშნულ სამშენებლო მასალას რაიმე ნიშნით მესაკუთრისათვის ინდივიდუალური ღირებულება გააჩნია.

აღნიშნული გარემოებების საფუძველზე დასაჩუქრებულის მიერ ნაჩუქარი ქონების უფლებამოსილი (ქონების მესაკუთრე) პირისთვის დაბრუნების შემთხვევაში ძალაში რჩება ჩუქების დაპირება, რომელიც ვალდებული პირის მიერ უნდა შესრულდეს სხვა ქონების ხარჯზე. თუ არაუფლებამოსილი პირის მიერ გაჩუქებული ქონება ინდივიდუალური ნიშნითაა განსაზღვრული, მაშინ უსაფუძვლოდ გაჩუქებული ქონების გამოთხოვა მოხდება სავინდიკაციო სარჩელის წარდგენით. დაბრუნება უნდა მოხდეს ყველა იმ სარგებელთან ერთად, რომელიც ამ ქონების ხარჯზე მიიღო დასაჩუქრებულმა. 990-ე ნორმიდან გამომდინარე, ურთიერთობების განხილვისას აუცილებლად უნდა მოვიხსენიოთ ისეთი ზოგადი ნორმები, როგორცაა 59-ე, 102-ე ნორმა. აღნიშნულ ნორმათა შინაარსიდან გამომდინარე, საგნის განკარგვა და მის შესახებ დადებული გარიგება ბათილია, თუკი იგი იდება არაუფლებამოსილი პირის მიერ, უფლებამოსილი პირის ნებართვის გარეშე.

ამდენად, პირი, რომელიც უსასყიდლოდ გადასცემს (გაჩუქებს) სხვის კუთვნილ ქონებას, რომლის გაჩუქების უფლება სპეციალური ნებართვის გარეშე არ ჰქონდა, მაშინ ასეთი გაჩუქება ბათილია და შესაბამისი სამართლებრივი შედეგები დგება. 990-ე ნორმა სწორედ ამ შედეგის დადგომის წესებს მოიცავს, რომელთა შესაბამისად ბათილობის შედეგები დადგება არა ორივე მხარის (გადამცემის და მიმღების) მიმართ, არამედ ბათილობის უარყოფითი შედეგი დგება იმ პირის მიმართ, რომელმაც ასეთი გარიგებით მიიღო სარგებელი. სამართლებრივ შედეგებზე ვერ ვიმსჯელებთ 990-ე, 59-ე, 102-ე, 187-ე, 382-ე ნორმების ერთობლივად განხილვისა და ანალიზის გარეშე.

990-ე მუხლის პირველი პუნქტიდან გამომდინარე, საგნის უსასყიდლოდ გადაცემის შემთხვევაში უპირველეს ყოვლისა უნდა დადგინდეს, თუ ვინ მიიღო სარგებელი – არაუფლებამოსილმა პირმა, რომელმაც უსასყიდლოდ გადასცა სხვას საგანი, თუ პირმა, რომელსაც ეს საგანი გადაეცა. აქვე შეიძლება საკამათო და ორაზროვნად გასაგები გახდეს აღნიშნულ მუხლში მითითებული გამოთქმა: „და ეს განკარგვა ნამდვილია უფლებამოსილ პირის მიმართ“. ვინ შეიძლება იყოს „უფლებამოსილი პირი“? კონკრეტულ შემთხვევაში ეს „უფლებამოსილი პირი“ შეიძლება იყოს პირი, რომელსაც საგანი უსასყიდლოდ გადაეცა არაუფლებამოსილი, მაგრამ ვალდებული პირის მიერ. ასეთ შემთხვევაში იგულისხმება, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით სარგებელი მიიღო არაუფლებამოსილმა, საგნის გადაცემმა პირმა და მასვე ევალება მიღებული სარგებლის უფლებამოსილი პირისთვის დაბრუნება.

საგნის გადაცემის არაუფლებამოსილება ვლინდება კონკრეტული გადაცემული საგნის მიმართ, ანუ აღნიშნულ პირს არ ჰქონდა კონკრეტულ საგანზე უფლება და, შესაბამისად, არ შეეძლო ამ საგნის გასხვისების უფლება, ხოლო, რაც შეეხება არაუფლებამოსილი პირის ვალდებულებას, ეს ნიშნავს, რომ ამ უკანასკნელს გააჩნია კონკრეტული ვალდებულება (ჩუქების დაპირება) კონკრეტული პირის მიმართ.

აქვე შეიძლება მოვიშველიოთ 382-ე მუხლი, რომლის თანახმად: „თუ შესრულების საგანია ნივთი, რომლის შეცვლაც შეიძლება (გვაროვნული ნივთი), მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უნდა შეასრულოს“. ამდენად, თუ საქმე ეხება გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, მაშინ ვალდებულმა პირმა (უსასყიდლოდ გადაცემი – არაუფლებამოსილი, ან საგნის უსასყიდლოდ მიმღები პირი) ყველა შემთხვევაში უნდა დააკმაყოფილოს უფლებამოსილ პირის მოთხოვნა.

თუ არაუფლებამოსილი პირი (ჩუქების დაპირების საფუძველზე) უსასყიდლოდ გადასცემს სხვას ქონებას, მაშინ, ამ განკარგვით სარგებელს იღებს არაუფლებამოსილი პირი, რომელმაც თავისი ვალდებულების შესრულება მოახდინა იმ ქონებით, რომლის გასხვისების უფლებაც მას არ ჰქონდა, ამიტომ დაბრუნების მოვალეობა დაეკისრება არაუფლებამოსილ პირს, რომელმაც უნებართვოდ და უსასყიდლოდ განკარგა სხვისი კუთვნილი ქონება. 990-ე მუხლიდან გამომდინარე დაბრუნების მოვალეობა შესრულდება, ასევე, 382-ე მუხლის შესაბამისად, მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უნდა შეასრულოს.

თუ არაუფლებამოსილი პირის მიერ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონების უსასყიდლოდ განკარგვა არ მომხდარა ვალდებულების საფუძველზე, მაშინ სარგებლის მიმღებ პირად (უსაფუძვლოდ გამდიდრებულად) ჩაითვლება პირი, რომელმაც უსასყიდლოდ მიიღო (გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული) საგანი. ასეთ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი ვალდებულია, დაუბრუნოს მიღებული უფლებამოსილ პირს.

თუ არაუფლებამოსილი პირი უსასყიდლოდ განკარგავს ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრულ ქონებას, მაშინ, ყველა შემთხვევაში (ანუ არაუფლებამოსილი პირის მიერ გადაცემა მოხდება ჩუქების დაპირებით ნაკისრი ვალდებულების საფუძველზე, თუ მის გარეშე) უსასყიდლოდ გადაცემული საგნის (შემქნილის) დაბრუნება უსაფუძვლოდ მიძღები პირისაგან მოხდება სავინდიკაციო სარჩელის საფუძველზე. შესაბამისად გამოიყენება (საჭირო შემთხვევაში) 979-ე მუხლის მეორე პუნქტი, კერძოდ: „თუ უკან დაბრუნება შეუძლებელია გადაცემული საგნის მდგომარეობის გამო, ან თუ მიძღებს რაიმე მიზეზით არ შეუძლია საგნის უკან დაბრუნება, მაშინ მან უნდა აანაზღაუროს მისი საერთო ღირებულება. ღირებულება განისაზღვრება ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების წრმოშობის დროის მიხედვით“.

არაუფლებამოსილი პირის მიერ ქონების უსაფუძვლოდ განკარგვის შემთხვევაში, ყოველივე აღნიშნულთან ერთად, გასათვალისწინებელია შემდეგი ძირითადი გარემოებებიც:

1. გამჩუქებელი კეთილსინდისიერად უნდა ფიქრობდეს, რომ მისი ქცევა არის მართლზომიერი და, შესაბამისად, არ უნდა იცოდეს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ქონების გასხვისებაზე მისი უფლებამოსილების ხარვეზის შესახებ;

2. თუ პირს ეცოდინებოდა უფლებამოსილების ხარვეზის არსებობის შესახებ, მის მიერ ქონების გადაცემა სხვა პირზე (დასაჩუქრებულზე) არ მოხდებოდა.

ამ გარემოებათა გათვალისწინებით იარსებებს უსაფუძვლო გამდიდრების ფაქტი, რის გამოც უნდა მოხდეს უსაფუძვლოდ მიღებულის დაბრუნება უფლებამოსილი პირისთვის, იმ პირის მიერ, ვინც საგნის უსასყიდლოდ გადაცემის შედეგად სარგებელი მიიღო.

აღნიშნულ გარემოებათა არარსებობის შემთხვევაში დადგება პირთა ბრალეულობის სკითხი, რომელიც განსაზღვრავს მათი ვალდებულების შესრულებისა და ზოგადად პასუხისმგებლობის მოცულობის ფარგლებს, კერძოდ, თუ უსაფუძვლოდ გამდიდრების შემთხვევაში შედეგი დგება პირთა განზრახვი ან უხეში გაუფრთხილებლობის შედეგად, მაშინ პირი, რომლის მართლსაწინააღმდეგო ქცევამ ხელი შეუწყო მისთვის სასარგებლო შედეგის დადგომას, ვალდებულია, დაუბრუნოს დაზარალებულს უსაფუძვლოდ მიღებული გვაროვნული თუ ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ქონება და, აგრეთვე, განისაზღვროს უნდა აუნაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც პირმა განიცადა იმის გამო, რომ სხვისი მართლსაწინააღმდეგო ქცევის შედეგად შეეზღუდა საკუთარი ქონებით სრული სარგებლობის უფლება.

აუცილებელია განისაზღვროს სარგებელი და ზინი და, შესაბამისად მათი ურთიერთგამიჯვნა, კერძოდ, სარგებელი არის ის უშუალო შემოსავალი, რომელიც მიიღო პირმა უსაფუძვლოდ მიღებული ქონების თავისი შეხედულებისამებრ გამოყენების შედეგად. ასევე, შემოსავალი, რომელიც არ მიუღია მას იმის გამო, რომ უსაფუძვლოდ მიღებული ქონება არ გამოიყენა, თუმცა მას შეეძლო მისი სათანადო ექსპლოატაცია და შესაბამისი სარგებლის მიღებაც. ვდასაბრუნებელი სარგებლის მოცულობის (ოდენობის) დადგენა უნდა მოხდეს იმ გარემოებათა გათვალისწინებით, რომელიც იძლევა მის რეალურ შესაძლებლობას, მაგალითად, უსაფუძვლოდ მიღებული ქონების დანიშნულება, ხარისხი, მოხმარების ობიექტური საფუძველები, მოცულობა და ა.შ.

რაც შეეხება პირის პასუხისმგებლობის შემთხვევაში ზიანს, ეს არის ის ქონებრივი დანაკლისი, რომელიც კრედიტორმა განიცადა და მიუღებელი რეალური შემოსავალი, რომელიც კრედიტორმა (დაზარალებულმა) ვერ მიიღო, თუმცა, მას მიიღებდა ქონების სათანადო მიზნით გამოყენების შედეგად, ან დამატებითი აუცილებელი ხარჯი, რომელიც მან გაიღო თავისი პირადი ინტერესებიდან და სამეურნეო საქმიანობიდან გამომდინარე.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ კრედიტორისა და მოვალის ქონების გამოყენების მიზნობრიობა უმეტესად განსხვავებულია და ინდივიდუალურ ხასიოს ატარებს.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ გარკვეულ შემთხვევებში ვითომ კრედიტორის (მოპასუხის) მიერ უსაფუძვლოდ მიღებული ქონებისა და სარგებლის ღირებულება ერთი და იგივეა და მისი ცალ-ცალკე დადგენის სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობს. ასეთ შემთხვევაში ხდება მხოლოდ ძირითადი ქონების დაბრუნება და იმ ზიანის მოცულობის განსაზღვრა და ანაზღაურება, რომელიც განიცადა კრედიტორმა იმის გამო, რომ მან ვერ შეძლო თავისი კუთვნილი ქონების მიზნობრივი გამოყენება. მაგალითად: პირის ბრალეული (განზრახი ან უხეში გაუფრთხილებლობა) ქმედების გამო მის მფლობელობაში უსაფუძვლოდ აღმოჩნდა ხის მასალა, რომელიც მის მიერ არ ყოფილა გამოყენებული, ამის რეალური და აუცილებელი საფუძველი არ არსებობდა. შესაბამისად, ამ მასალისაგან რაიმე სარგებელი პირს არც მიუღია. რაც შეეხება კრედიტორს (მასალის მესაკუთრეს), მან ამ მასალის გარეშე ვერ დაამზადა ის საოჯახო ნივთები, რომელთა დამზადება მას ევალებოდა ნარდობის ხელშეკრულების საფუძველზე. აღნიშნული ხელშეკრულების შეუსრულებლობით მიუღებელი სარგებელი და შემკვეთისათვის მიყენებული ზიანი, რომელიც ექვემდებარება ანაზღაურებას, წარმოადგენს კრედიტორის ზიანს. ამდენად, (ვითომ კრედიტორი) მოპასუხე ვალდებულია, კრედიტორს დაუბრუნოს უსაფუძვლოდ მიღებული ხის მასალა და ის ზიანი, რომელიც მიადგა კრედიტორს.

ბრალის არსებობის შემთხვევაში, თუ მოპასუხე მის სარგებლობაში უსაფუძვლოდ აღმოჩენილ ქონებას შეგნებულად არ გამოიყენებს და, შესაბამისად, ვერ მიიღებს სარგებელს, თუმცა შეეძლო მას ამ სარგებლის მიღება, მაშინ მოპასუხე ვალდებულია, კრედიტორს, ასევე, დაუბრუნოს, ის სარგებელი, რომელიც შეეძლო მიეღო მას უსაფუძვლოდ მიღებული ქონების სწორი ექსპლუატაციის შედეგად და ვერ მიიღო.